

סימן פט

בענין השותה מים לצמאו

ה'תשס"ז

ה'תשס"ז

אוצר החכמה

דכתב הרמב"ם צפ"ח הלכה א', "והשותה מים שלא לרוות למאו אינו טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו". ומדהשמיט הכ' דינא דחנקתיה אומלא משמע דבעינן דוקא שישתה המים ללמאו. וכן הוכיח מדברי האדרת אליהו שכתב בזה"ל, "השותה מים ללמאו כו' פי' דוקא ללמאו אבל שלא ללמאו אין לברך כלל, ומה דאמרו דחנקתיה אומלא לאו דוקא אלא כל שלא ללמאו, עכ"ל.

ובן נראה הכרעת המשכ"צ סימן ר"ד ס"ק מ', וכן האריך בספר דעת תורה.

ב) אבנא צרא"ש צסימן כ"ט משמע לכאורה לא כן, דכתב הרא"ש לענין מים הבאים בתוך הסעודה דנחלקו הראשונים אי צעי לברך עליהם וז"ל, והרואה להסתלק מן הספק, קודם נטילת ידים יש צמקוס סעודתו ויברך על המים אדעתא לשותה תוך הסעודה עכ"ל. ולכאורה צ"ע הא כיון ששותה הכ' מים רק כדי לפטור עלמו מן הברכה על המים בתוך הסעודה א"כ אינו שותה ללמאו עכשיו ואינו מחוייב כלל בברכה על המים ששותה עכשיו. (וראיתי שכבר הקשה כן בספר מי צאר מים חיים, והגר"א רונטל בספר הזכרון אהל צרוך). ונראה דהציאור הלכה הרגיש בזה, וצסימן קע"ד סעיף ז' אהך דינא דראוי לשותה מים קודם הסעודה כדי לפטור המים שתוך הסעודה כתב וז"ל, ודוקא אם הוא מתהנה עכ"פ מהמים ששותה, אבל אם אינו מתהנה כלל אין כדאי לברך עליהם עיין סי' ר"ד ס"ז.

עוד ראיתי שהציא הרה"ג ר"א רונטל (שם) דצחכס צבי סימן קכ"א הקשה על פירוש היפה מראה שפירש דברי הירושלמי שקלים פ"ג ה"צ צהא דאיתא שם התורם השקלים היו מספרים עמו, והיינו שלא יחשדו צו שנותן שקלים לתוך פיו, ופריך הירושלמי וימלא פומיה מיא, אמר ר' תנחומא משום ברכה,

מ"ד ע"ב, השותה מים ללמאו וכו', לאפוקי מאי, א"ר אידי צר אצין לאפוקי מאן דחנקתיה אומלא. והנה מלינו צ' דרכים צראשונים צציאור דצרי הגמ', שיטת הרא"ה הריצ"א תר"י הרא"ש והתוס', דכוונת הגמ' דמים כיון שאין לו מהם לא הנאת מעיו ולא הנאת חיד אין מצרכין עליהם אלא א"כ שתה ללמאון, וע"ז פריך הגמ' דמה צריך לאשמעינן דבעינן שישתה המים ללמאון, הא בלא"ה אין לו סיבה לשותה המים, וע"ז משני כגון דחנקתיה אומלא. אמנם שיטת רב עמרם גאון הוצא בתוס' ובהרחבה צרא"ש ורבינו ירוחם, דאין חילוק צין שותה מים לשותה שאר משקים, אלא חידוש הגמ' הוא דהשותה מים משום דחנקתיה אומלא נחשב דשותה המים מחמת אונס, וכל האוכל ושותה מחמת אונס אין צריך לברך. ולקמן סימן צ' יצואר שיטת רב עמרם גאון בהרחבה.

אי בעינן שישתה לצמאו דוקא

א) והנה לשיטת הרא"ה וסייעתו דחידוש הגמ' הוא דדוקא השותה מים ללמאו צעי צרוכי ולא כששותה מחמת דחנקתיה אומלא, יש לחקור האם מים צעלס אין טעונים ברכה שהרי אין צהס לא הנאת מעיו ולא הנאת גרון, ורק אם שותה ללמאון חייב לברך, וכל שאינו ללמאו פטור מלברך, אפילו כששותה לא מחמת חנקתיה אומלא, אלא כגון להצטרף לזימון, או כגון שיש לו ספק צצרכה אחרונה ורואה לשתות רביעית מים כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה. או דילמא דאף השותה מים סתם חייב לברך, ורק כששותה מים מחמת דחנקתיה אומלא דהוי כעין שתיה שא"ל לגופה צכה"ג לא תיקנו להס ברכה כיון שאין צהס לא הנאת גרון ולא הנאת מעיו.

ובביאור הלכה (סימן ר"ד ס"ז) הוכיח מדברי הרמב"ם דבעינן שישתה דוקא ללמאו,

נפק"מ בשותה מים שלא לצמאו

ד) והנה מלינו כמה נפק"מ בשותה מים שלא לצמאו ולא מחמת דחנקתיה אומלא.

א. שותה מים להטורף לזימון אין מצרך עליהם דלא הוי לצמאו. (ביאור הלכה סימן ר"ד ס"ז).

ב. שותה מים שיעור רציעית כדי לצרך צרכה אחרונה אין מצרך עליהם. (ביאור הלכה שם).

ג. שותה מים בצוקר לרפואה אין צריך לצרך. (משנ"צ ר"ד מ"ב. ואם גם נהנה צריך לצרך).

ד. שותה מים כדי לשרות האכילה שצמעי צריך לצרך דנחשז בשותה לצמאו. (ביאור הלכה סימן ר"ד ס"ז. ואפשר כונתו דנחשז כהנאת מעיו).

ה. שותה מים כדי להוריד המזון למקומו ופעמים אירע שהמאכל עומד בצמלע ונראה לו כמי שדוחק לו כנגד ליצו אין צריך לצרך. (ביאור הלכה סימן ר"ד ס"ז ד"ה חנקתיה אומלא).

ו. שותה מים כדי שלא ילמא אח"כ אין צריך לצרך. (דעת תורה סימן ר"ד).

ז. שותה מים לצלוע תרופה אין צריך לצרך. (דהוי כמו שותה מחמת דחנקתיה אומלא).

ח. יש להסתפק בשותה מים קרים בקיץ לא מחמת למאון אלא לקרר גופו. (ואם נהנה קלף ודאי צריך לצרך).

ט. וכן יש להסתפק צמי שדורש צרכים ומרגיש יוצא צחיד אם מצרך על המים ששותה. (כן נסתפק בספר פתחי הלכה ס"ח בהערות. ולענ"ד נראה דצכה"ג שפיר יכול לצרך דנחשז שנהנה קלף וכמו שכתב צמ"צ).

י. השותה מי סודה ואינו נהנה מן המים רק מן האצבעות כתב בפתחי הלכה שצריך לצרך. וכן מסתבר שנחשז למשקה וכל שנחשז למשקה צריך לצרך עליו.

יא. יש להסתפק צמי שרגיל לשתות מים הרבה שלא מחמת למאו אלא ככדי למלאות בטנו מים שלא יהיה רעב לאכול. (עיין פתחי הלכה שם שנסתפק בזה).

יב. אם על פי פקודת הרופאים צריך לשתות הרבה נוזלים למלאות גופו מים צריך עיון אם צריך לצרך. [עיין בספר אהל צריך דף קמ"ה שהאריך בזה].

ומפרש הי"פ"מ שמא יבלע מהמים ונהנה בלא צרכה, והקשה החכ"ל הא אף אם יבלע פטור מן הצרכה דהא השותה לצמאו תנן. ובספר מי צאר מים חיים הביא ראיה דאף כששותה שלא לצמאו חייב לצרך.

ולבאורה י"ל צהיפך דאדרבה מוכח משם דלא בעי לצרך אם אינו שותה לצמאו, דלכאורה קשה אמאי לא אמרו לתורם צתחילה שישתה מים ויצרך ושוב לא יהיה חשש שמא יבלע, ועל כרחק דלא יכל לצרך דהרי אינו שותה לצמאו, ומ"מ אמרו בגמ' דלא יכל לתת מים לפיו שמא יבלע ויהיה לו הנאה מהם וצכה"ג הרי היה צריך לצרך.

ג) ומ"מ הכריעו הפוסקים כמ"כ צמ"צ דרק השותה לצמאו בעי צרכי, ומ"מ הוסיף המשנ"צ, "דנראה דלאו דוקא לצמאו ממש אלא בסתמא כל שהחיד נהנה מהמים מסתמא הוא למא קלף ולריך לצרך, דאם לא היה למא לא היה החיד נהנה ממנו".

והנה המשנ"צ ס"ק מ"ב הוסיף בקוף דבריו "כששותה מים בצוקר לרפואה לא יצרך, ואם גם לצמאו יצרך". ויל"ע האם דוקא בשותה מים לרפואה מהני שגם נהנה מהם, אבל כשחנקתיה אומלא ושותה מים להעביר האומלא לא מהני שיש לו גם הנאה מהמים, דמ"מ כיון ששתית המים הוא להעביר האומלא הוי ככוונה אחרת ואין צריך לצרך, או דילמא לא שגא. [ואין להוכיח מדכתבו התוס' בסוגיין דד"ה חנקתיה אומלא, "ודוקא מים שאין לו הנאה כי אם לשתות מים לצמאו כו', אבל שאר משקים שהעולם נהנין מהם בכל ענין מצרך ואפילו חנקתיה אומלא". הרי משמע מדברי התוס' דכל שיש לו הנאה מהם אף ששותה להעביר האומלא צריך לצרך, דהנה המשנ"צ כתב דאם נהנה כששותה מים לרפואה צריך לצרך, וליין דמקורו הוא מיעב"ץ, ובשעה"ל הוסיף מקור מדברי הירושלמי, ולכאורה ל"ע אמאי לא הוכיח כן מתוס', ועל כרחק ששאר משקים דיש להם שם משקה בעלם כל שנהנה צריך לצרך אף כששותה מחמת דחנקתיה אומלא, משא"כ מים דבעינן שישתה לצמאו כדי ליתן להם חשיבות לצרכה, כל שעושה כן משום שחנקתיה אומלא אפילו שגם נהנה מהם אין צריך לצרך. ועדיין ל"צ דהתוס' מדמי להו להדדי].

ברכה אחרונה בשותה שלא לצמא
(ז) והנה בפשטות כל שאינו שותה לצמא אין לריך
לצרך לא לפניו ולא לאחריו, וכן הוא
הכרעת כל הפוסקים. אמנם באשל אברהם
(בוטשאטש) סימן ר"ד חידש דהא דאמרינן דהשותה
מים שלא לצמא אינו מצרך היינו דוקא ברכה
ראשונה, אבל ברכה אחרונה מצרך בכל אופן, וטעמא
דמילתא דכיון דשתאו אחשביה.

וזה ל"ע דבתוס' ד"ה דחנקתיה אומלא מצואר להדיא
דאין מצרכין צורא נפשות על שותה מים שלא
לצמא ול"ע.

ובביאור הגר"א לפרק כילד מצרכין כתב שאם
שתה מים לצמא ותוך כדי שתית רביעית
כבר אינו צמא אינו מצרך שהרי לא נהנה שיעור
רביעית.

סימן צ

בענין אנוס לאכול אי בעי לברך

בשו"ע סימן ר"ד ס"ח כתב, "כל האוכלין והמשקין
שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמם טוב
והחיד נהנה מהם מצרך עליהם תחלה וסוף". וכתב
ע"ז ברמ"א, "אם אנקוהו לאכול או לשותות אע"ג
דהחיד נהנה ממנו אינו מצרך עליו הואיל ונאנס על
כך". (צ"י בשם אוהל מועד ורא"ה). ובסעיף ט' כתב
השו"ע, "אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה
מצרך עליו תחלה וסוף". ושם לא השיג ע"ז הרמ"א
כלום.

והקשה המג"א דלכאורה היה לרמ"א להשיג על
הדין השני, דכיון דקוצר הרמ"א דאם
אנקוהו לאכול או לשותות אע"ג דהחיד נהנה ממנו
אינו מצרך עליו הואיל ונאנס על כך, א"כ הוא הדין
כשאכל איסור מפני הסכנה חשיב כאנוס ואין לו
לצרך עליו, ולמה לא השיג הרמ"א על דין השו"ע
בסעיף ט'.

והנה בעיקר קושית המג"א דאין סמך הרמ"א על
הרא"ה שבאנקוהו לאכול פטור מלצרך, הרי
מסתבר דהרא"ה לשיטתו דאף באוכל ציו"כ אין לריך
לצרך, (דהרי הרא"ה הוא בר פלוגתיה דהרשב"א),
וא"כ כיון דלא קיי"ל כרא"ה באוכל ציו"כ א"כ הוא
הדין באנקוהו לאכול, כתב בשע"ל (ר"ד סק"מ)
דבאמת כן מצואר בחידושי הרא"ה ר"פ ג' שאכלו
דצין מי שאוכל דבר איסור או ציוס הכיפורים מפני
הסכנה אינו מצרך משום דהוה הנאת אנוס ולא
חשיבא הנאה ע"ש באריכות. ולפי"ז באמת ל"ע אין
הכריע הרמ"א כהרא"ה לגבי אנקוהו לאכול דאינו
מצרך, ולענין אוכל ציו"כ ומפני הסכנה הכריע
לריך לצרך, עיי"ש.

ובמ"ז כתב המג"א "דאפשר לחלק בזה", וביאור
החילוק כתבו האחרונים דבאוכל ציו"כ
ומפני הסכנה מצרך עליו כיון דעכ"פ נהנה, אף דגם
שם אכילתו ע"י אנוס, שאני התם דהאנוס אינו על
האכילה גופא, משא"כ הכא שהאכילה גופא הוא ע"י
אנוס שאנוסים אותו לאכלו לא שייך בזה לחייבו לצרך
על הנאתו כיון שהוא צע"כ. (עי' מ"ז ר"ד סקמ"ה).

והוסיף המג"א וז"ל, "דהנה הרשב"א בתשובה סימן
תרל"ד כתב, ששאלת חולה שאוכל ציו"כ,
כתב אחד מן האחרונים שאין מצרך, אע"ג דלא
אפשר דלא מתהני, ע"י אנוס הוא ואין מצרכין על כי
האי, דהוה כאשה שתחלתה באנוס וקופה צרנון
דחשדין ליה אנוס כו' עכ"ל. וידוע דבר פלוגתיה
דהרשב"א הוא הרא"ה, וא"כ מאחר דקיי"ל האוכל

וביאור הדבר, דכשעושה הפעולה מזד החלטת
עלמו, אף שעושה כן מחמת הסכנה חשיב
מעשה שלו ולכן כיון דנהנה מהמאכל לריך לברך,
משא"כ כשאונסים אותו על עלם מעשה האכילה נחשב
שאין זה מעשה שלו.

אמנם הרא"ש (סימן מ"ג) כתב בשם רב עמרם
גאון דכל היכא דחנקתיה אומלא לא צעי
ברוכי משום דאניס, אבל הרא"ש פליג וסובר דצטאר
משקין כיון שנהנה צעי ברוכי. וכן נפסק במשנ"ב
סימן ר"ד ס"ז צט"ז כל הפוסקים. ולכאורה ל"ע הא
הוי אונס דשותה מחמת דחנקתיה אומלא, וא"כ אין
לברך עליו לשיטת הרמ"א, ועל כרחק דחנקתיה
אומלא כיון שהוא מחליט לשותה כדי להעביר האומלא
נחשב כמעשה שלו ומש"ה צעי לברוכי.

ואמנם עדיין ל"ע דדברי הרא"ה והריטב"א דס"ל
דכל אונס אין לריך לברך בין אנסוהו
לאכול בין אוכל ציוה"כ, ואילו הכא פליגי על רב
עמרם גאון וסברי דצטושה שאר משקין אף צטושה
מחמת דחנקתיה אומלא לריך לברך, אע"ג דשותה
אותם מחמת אונס. ושמא כיון שאין זה אונס גמור
ולא הוי כמו פיקוח נפש וכדומה לכן סברי הרא"ה
והריטב"א דנחשב שותה לרלונו דצעי לברך].

והנה צעיקר שיטת רב עמרם גאון דאף השותה
מחמת דחנקתיה אומלא נחשב שותה מחמת
אונס ואין לריך לברך, הקשו הראשונים גאון דאמרינן
בגמ' דהחושש בגרונו צעי לברוכי וכדמסקינן לעיל
ל"ו ע"א ד"דאע"ג לרפואה אתי צעי ברכה", אלמא דאף
דצא מחמת דלריך לו לרפואה לריך לברך.

וצריך לומר דדוקא דחנקתיה אומלא חשיב אונס מה
שלריך לשותה, משא"כ כשרק שותה לרפואה
אין זה אונס גמור ולריך לברך.

א"נ י"ל דדחנקתיה אומלא הוי כאילו עומד לו דבר
בגרון ולריך להורידו ע"י מים, ונחשב כאנסוהו
לשותה, משא"כ כששותה סתם לרפואה הוי כהחלטת
שלו לשותה דצכה"ג אין זה נחשב לאונס אף לשיטת

ובעין זה מצינו ברמב"ם הלכ' יסודי התורה פ"ה,
דכתב שם בהלכה ד', "כל מי שנאמר צו יהרג
ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם
כו', ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו, ואין
ל"ל שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס".
ואילו בהלכה ו' כתב "בענין שנאמר באונסים כן
נאמר בחללים, כיצד מי שחלה ונטה למות ואמר
הרופאים שרפואתו צדבר פלוני מאיסורין כו', בכל
מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות
דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן, ואם
עבר ונתרפא עונשין אותו צ"ד עונש הראוי לו".
עכ"ל.

ולכאורה ל"ע דאמאי באנסוהו עכו"ם לעבור על ג'
עבירות ועבר אינו נהרג, ואילו בחללים
אם עבר עונשים אותו, ועל כרחק ל"ל כמו שנתבאר
דבאונסים כיון שאונסים אותו לעשות פעולה זו אין
הפעולה נחשבת למעשה שלו ולכן אין נהרג על זה,
משא"כ בחללים אף שעושה כן מחמת שהוא אונס
אפילו הכי כיון שהוא מחליט מרלונו לעשות פעולה
זו נחשב למעשה שלו ונענש עליו.

וה"נ לענין ברכה אף שאוכל מחמת הסכנה כיון
שאינו אונס על עלם מעשה האכילה לריך
לברך*).

ב

והנה בגמ' אמרינן דהשותה מים מחמת דחנקתיה
אומלא אין לריך לברך, ודעת רוב הראשונים
דדוקא צמים דאין לו הנאה מהם צעינן שיטתה
ללאו וכל ששותה מחמת דחנקתיה אומלא אין לריך

(*) הג"ה, ואמנם יעויין בשעה"ז שם ס"ק ל"ח, שהקשה דלענין מזה קי"ל בסימן תע"ה דכפאוהו ואכל מזה יא"ל אלמא דחשיבא אכילה ומאי
שנא מלענין ברכה דלא חשיב מעשה אכילה כשאנסוהו לאכול, ותיירן "זהו לענין ללאת ידי המלואה אבל לחייבו ליתן הודאה ע"ז אחר
אכילתו אפשר דלא שייכי כיון שאנסוהו ע"ז", א"ר. עכ"ל. ולכאורה למה שביארנו עדיין ל"ב, ובשעה"ז משמע דעיקר החילוק הוא
שכשאונסים אותו לאכול נע"כ לא תיקנו ע"ז ברכה, שמא"כ כשחולה ואוכל מחמת אונס שפיר תיקנו ע"ז חיוב ברכה.